

**KEVSERİ MECMUASI'NDA GÖRÜLMİYEN BİR EDVÂR: DER
BEYÂN-I EDVÂR-I KANTEMİROĞLU**

Gökhan YALÇIN¹

ÖZET

Kevserî Mecmuası'nın istinsahı olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1806 [1221] tarihli, "T 1856" numaralı "*Edvâr-ı İlm-i Musiki*" adlı eserde önemli olduğunu düşündüğümüz bir bilgi mevcuttur. Bu bilgiye göre birkaç sayfalık bölüm Dimitrie Cantemir'e yani Kantemiroğlu'na aittir. Yazı başlığında "Der Beyan-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" yazılıdır ve ilgili alıntının Kantemiroğlu'na ait olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu bilginin bilinen Kantemiroğlu Edvârı ile bir ilgisi yoktur. Araştırmacılar *Kantemiroğlu Edvârı* olarak bilinen "*Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat*" adlı eserin Kantemiroğlu'na ait olduğunu ve tek eseri olduğunu kabul etmektedirler. Bu nedenle olsa gerek, T 1856 numaralı *Edvâr-ı İlm-i Musiki*'de adı geçen "Der beyan-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlıklı yazıya itibar edilmediği, yazının kime ait olduğunun, içeriğinin araştırılmadığı, kısaca görülmediği, göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Kantemiroğlu'nun başka bir ifade ile Dimitrie Cantemir'in *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* kitabında musiki sanatı ile ilgili yazdığı ve İmparator Ahmet'e ithaf ettiğini belirttiği "küçük bir nüsha"nın bu yazı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın amacı da bu yazının yeni harflere çevrilerek incelenmesi ve tanıtılması olarak belirlenmiştir. Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu başlıklı alıntıda bestehisar, sultanineva, rahatfeza, kâbili, maveraünnehr, siphire, zâbil, zirefkend, hicazkâr, bahrinazik, vechihüseyni, ısfahanek, dilkeş, sebzi, horasan, revay, nigarınık, gül-izâr, sebzenderisebz, muhalifek, zirkeşide, araban-nigâr, nişavurek, Türkihicaz, zezeme, terkeb-i saba, rekba, acemzirkeşide, nevrurzumi, hisârek, sazkar makamlarının tarifleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat*, Dimitrie Cantemir, *Kevserî Mecmuası*, *Edvâr-ı İlm-i Musiki*

¹ Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gyalcin@harran.edu.tr

AN EDVÂR UNSEEN IN KEVSERÎ MECMUASI: DER BEYÂN-I EDVÂR-I KANTEMİROĞLU

Gökhan YALÇIN²

ABSTRACT

There is an information that we think is important in the book dated 1806 [1221], numbered "T 1856", titled "*Edvâr-ı İlm-i Musiki*" in the Library of İstanbul University, which is the copying of Kevserî Mecmuası. According to this information, a few-page section belongs to Dimitrie Cantemir namely Kantemiroğlu. "Der Beyan-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" is written in the title of the text and it is clearly stated that the relevant citation belongs to Kantemiroğlu. This information has no concern with the known *Kantemiroğlu Edvârı*. Researchers agree that the book "*Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat*", known as *Kantemiroğlu Edvârı*, belongs to Kantemiroğlu and is the single work of his. For this reason, it is understood that the text titled "Der beyan-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" mentioned in *Edvâr-ı İlm-i Musiki* numbered T 1856 was disregarded and the text who belongs to and its content was not investigated, briefly it was not seen and it was ignored. In the book titled *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* of Kantemiroğlu in other words Dimitrie Cantemir wrote about the art of music and it is thought that "a small issue" can be the text he dedicated to Emperor Ahmet. The aim of this study is to examine and introduce this text by translating it to new letters. It is determined that bestehisar, sultanineva, rahatfeza, kâbili, maveraünnehr, siphire, zâbil, zirefkend, hicazkâr, bahrinazik, vechihüseyni, ısfahanek, dilkeş, sebzi, horasan, revay, nigarnîk, gül-izâr, sebzenderisebz, muhalifek, zirkeşide, araban-nigâr, nişavurek, Türkihicaz, zemzeme, terkib-i saba, rekba, acemzirkeşide, nevrurumi, hisârek and sazkar makams descriptions are given in the citation titled Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu.

Key words: *Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat*, Dimitrie Cantemir, *Kevserî Mecmuası*, *Edvâr-ı İlm-i Musiki*

² Associate Professor. Harran University, Faculty of Education, gyalcin@harran.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı/Türk musikisi literatürü tarihinde on sekizinci yüzyılda telif edildiği bilinen en önemli yazılı kaynaklarından birisi *Kitabu İlmi Musiki ala vechi'l Hurufat* adlı eserdir. Bilindiği gibi eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ya da cilt nazariyat bölümü olup, ikinci bölüm ya da cilt nota mecmuası bölümüdür. Birinci bölüm sadece hacim olarak değerlendirilse dahi eserin küçük bir eser olmadığı görülür (141 sayfa). İkinci cilt olan nota mecmuasında yaklaşık üç yüz elli yazılı saz eseri vardır ki bütünüyle değerlendirildiğinde ise büyük bir eser olarak kabul edilebilir. Bu büyük el yazması eserin ilk sayfasında "Nayi Ali Dede"ye ait olduğu görülen bir mühür vardır. Bu mühür dışında eserin kime ait olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur³. Nayi Ali Dede gibi mezkûr yazılı kaynağı elinde bulunduranlar başta olmak üzere, eseri istinsah eden musikişinaslar dahi eserin kime ait olduğunu belirtmemişlerdir. Safiyüddin Urmevi gibi, Abdülkadir Meragi gibi hatta Ali Ufki gibi müellifler eserlerinde isimlerini belirtmiş olmalarına karşın bu denli önemli eserin müellifi kendi ismini neden yazmamış olabilir? Üzerinde herhangi bir müellif ismi yazmayan bu eserin "Kantemiroğlu Edvârı" olarak kabul edilmesindeki sebep nedir? Üstelik bir Mevlevi olmayan, kendini "Hakir" gibi niteleyecek belli bir mütevacı görüşe sahip olmayan, makam teşrihine "...Bismillah'la..." başlama ihtimali olmayan ve musiki dışında yazdığı eserlerde ismini rahatlıkla görebildiğimiz Dimitrie Cantemir'in bu esere adını yazmamış olması düşündürücüdür.

Eserin birinci cildinde müellif ismi olmadığı gibi ikinci cildinde de isim yoktur. Ayrıca kaydedilen saz eserlerinin künye bilgilerinde edvârın kime ait olduğu konusunda ipucu verebilecek herhangi bir bilgi de yoktur. Üstelik nota mecmuası bölümünde bazı saz eserlerinin Kantemiroğlu'na ait olduğuna dair sonradan notlar düşülmüştür. Kantemiroğlu'nun bestelediği ve mecmuasına kaydettiği her esere de rahatlıkla adını yazacağı konusunda şüphe duyulmayacağı rahatlıkla söylenebilir. Bütün bu belirsizliklere rağmen mezkûr eserin Dimitrie Cantemir'e atfedilmiş olması ilginçtir.

Dimitrie Cantemir, Boğdan Prensidir ve yaklaşık yirmi iki yılını (aralıklı olarak) İstanbul'da geçirmiş ve bu süre zarfında devlet adamlığının yanı sıra Türkçe, Türk müziği ve tanbur çalmayı öğrenmiştir. On sekizinci yüzyılın ilk çeyreğinde yazmayı tamamladığı ve 1734 yılında ise basılan *The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire* isimli Osmanlı Tarihi kitabında şu notu da musiki tarihine düşürmüştür:

³ Eserin mikrofilminin sonradan eklendiği anlaşılan ilk sayfalarında kurşun kalemle "Dimitrie Cantemir/Kantemiroğlu/Kantemiroğlu Mecmuası" yazılıdır.

"...özellikle de nazariyatta ve daha önceleri Türklerce hiç bilinmeyen ve benim icadım olan musikiyi notalarla ifade etme yöntemi gibi konularda benden öğrenim gördüler. Ayrıca, İmparatorluğun Başdefterdarı Davul İsmail Efendi ve onun hazinedarı Latif Çelebi musikinin hem kuramında hem de uygulamasında talebem oldular. Bu ikisinin ricası üzerine de Türkçe olarak musiki sanatı üzerine küçük bir kitap kaleme alıp hâlihazırdaki İmparator Ahmet'e ithaf ettim..." (Behar, 2017: 191).

Kitabu İlmi Musiki ala vechi'l Hurufat adlı eserin ikinci cildindeki saz eserleri daha önceki yıllarda kullanılmayan, yeni icat edilen bir harf notası ile kaydedilmiştir. Edvâr bölümünde dikkat çeken tanbur sazına olan övgüler ve edvârda kullanılan tek çalgı resminin tanbur olması müellifinin de bir tanburi olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca edvârın yaklaşık telif tarihinin edvârda zikredilen bazı musikişinas ve bestekâr isimlerinden hareketle Kantemiroğlu'nun İstanbul'da bulunduğu yıllara işaret etmesi gibi veriler, eserin Dimitrie Cantemir'e ait olduğuna dair birçok musikişinas ve müzikologun ikna olması için yeterli olmuştur. Hâlbuki:

1. Müellif nüshası olarak kabul edilen İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesinde bulunan ve Hüseyin Sadettin Arell'in armağanı olan nüshanın, Osmanlı Padişahı'na ithaf edilemeyecek kadar Türkçesinde, içeriğinde ve düzeninde eksikler mevcuttur (Behar, 2017: 20).

2. Dimitrie Cantemir'in "...benim icadım olan musikiyi notalarla ifade etme yöntemi..." olarak vurguladığı müzik yazısının bir benzerinin Nayi Osman Dede tarafından da kullandığı bilinmektedir. Üstelik Cantemir'in icat ettiğini belirttiği müzik yazısının nasıl olduğu konusunda da hiçbir bilgi yoktur.

3. Eserin müellifinin tanburi olduğu kabul edilse bile aynı dönemde yaşayan Tanburi Koca Angeli'nin de tanburi olduğu hatta Koca Angeli'nin yetiştirdiği tek öğrencinin de Dimitrie Cantemir olmadığı bilinmektedir.

4. Mezkûr eser Dimitrie Cantemir'in "...Türkçe olarak musiki sanatı üzerine küçük bir kitap kaleme alıp hâlihazırdaki İmparator Ahmet'e ithaf ettim..." notu düştüğü kadar küçük bir kitap olmayıp aksine büyük bir kitap olduğu aşikârdır.

5. Farâbî Edvârı'ndan Sultan Veled Edvârı'na ve Akevalızâde Hâtem Edvârı'ndan Hızır Ağa Edvârı'na kadar yararlandığı kaynakların isimlerini zikreden Nayî Mustafa Kevserî, yaklaşık 540 peşrev ve saz semaîsinin harf yazısı ile kaydedildiği bölüm de dâhil olmak üzere,

nazari bölümlerin büyük bir kısmını istinsah ettiği kabul edilen bölümlerde Kantemiroğlu Edvârı'nın ismini mecmuasında neden zikretmemiş olsun?⁴

Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat adlı eserin Dimitrie Cantemir'e ait olup olmadığına dair net bilgiler olmadığı görülmektedir⁵. Bütün bu mevcut bilgilerdeki belirsizliklerin yanı sıra İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1806 [1221] tarihli, "T 1856" numaralı "*Edvâr-ı İlm-i Musiki*" adlı eserde dikkat çeken ve daha net bir bilgi mevcuttur. Bu bilgideki "Der Beyan-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlığı Kantemiroğlu'nun edvârına işaret etmektedir. Bilindiği üzere bu yazma eser Nâyi Mustafa Kevserî tarafından yazılan *Kitab-ı Musikar* (Kevserî Mecmuası) adlı eserin istinsahıdır. Aynı bilgiler Kevserî Mecmuası'nda bulunmasına karşın başlık yoktur. Alıntıya bakıldığında *Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat* adlı eserle ilişkisi de yoktur ve Dimitrie Cantemir'in "...küçük bir kitap kaleme alıp hâlihazırdaki İmparator Ahmet'e ithaf ettim..." dediği kitap olabileceğine işaret eder ölçülerdedir. Fakat araştırmacılar *Kantemiroğlu Edvârı* olarak bilinen "*Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat*" adlı eserin Kantemiroğluna ait olduğunu ve tek eseri olduğunu tümüyle kabul etmektedirler. Bu nedenle olsa gerek, T 1856 numaralı *Edvâr-ı İlm-i Musiki*'de adı geçen "Der Beyan-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlıklı yazıya itibar edilmediği, yazının kime ait olduğunun, içeriğinin araştırılmadığı, kısaca görülmediği ya da göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Çalışmanın amacı da bu yazının yeni harflere çevrilerek incelenmesi ve tanıtılması olarak belirlenmiştir. Çalışma doküman incelemesinin yapıldığı betimsel bir çalışmadır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Edvâr-ı İlmi Musiki [T 1856]

Kevserî Mecmuası'nın istinsahı olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1806 [1221] tarihli, "T 1856" numaralı "*Edvâr-ı İlm-i Musiki*" adlı eser toplam 104 varaktır (on varak boş bırakılmıştır). "Edvâr-ı İlmi Musiki" başlığı ile başlayan eser Kevserî Mecmuası'ndaki "Kitab-ı Musikar" başlığı değiştirilerek yazılmıştır ve 1b ve 2a varakları konu itibari ile Kevserî Mecmuası ile aynıdır. Kevserî Mecmuası'nın ilgili sayfasındaki eklemeler T 1856'da yoktur. Fakat asıl metin noktalama işaretlerine kadar birebir aynıdır. Sonraki sayfalar yine Kevserî Mecmuası ile paralel olarak ilerlemektedir. "Sûret-i Nay", "Sûret-i Keman-ı Sine",

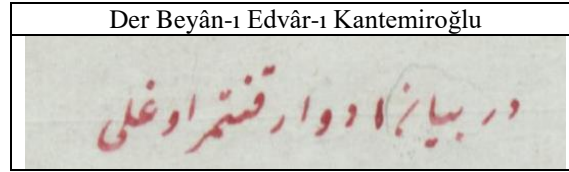
⁴ Konu ile ilgili olarak daha detaylı bilgi için: (Yalçın, 2019: <http://www.musikidergisi.com/yazar-383-n%C3%A2yi-mustafa-kevser%C3%AEnin-mecm%C3%BBasinda-zikretti%C3%A2rilar....html>).

⁵ Charles Fonton'un 1751 yılında yayınlanan *Essay Sur la Musique Orientale Comparee a la Musique Europeene* adlı eserinde Moldavya Prensi Demetrius Cantemir'in döneminin şöhretli müzisyenlerinden biri ve birçok Türk müziği eserin bestecisi olduğunu belirtse de Kantemiroğlu Edvârı'ndan bahsetmez (Fonton, 1987: 56). Bu durum Fonton'un edvârı görmediği, bilmediğini göstermekte başka bir ifade ile böyle bir edvarın olmadığını düşündürmektedir.

"Sûret-i Tanbur" başlıklı resimler aynı sıra ile yerleştirilmiştir, fakat çok fazla özenli çizilmediği söylenebilir. İnsan sureti, on iki menfese taksim olunan makamlar ve usul terazisi konularının ardından usul daireleri Kevserî Mecmuası'ndaki sıra ile verilmiştir. Notaların kaydedildiği bölüme gelindiğinde ise harf notası ile yazılan eserlerin sadece künye bilgilerinin verildiği daireler görülür. Kevserî Mecmuası'nda saz eserlerinin ardından "Hâzâ Kitabu İlmi Musiki ala vechi'l Hurufat Perdehayı Musiki Bab-ı Evvel" başlığı ile *Kitabu İlmi Musiki ala vechi'l Hurufat* adlı eserden alıntıya geçilmiştir⁶. Fakat T 1856'da ise "Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlığı atılarak Kantemiroğlu Edvârı olarak bilinen eserle hiçbir benzerliği olmayan farklı bir kaynaktan alıntı yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Osmanlı Türkçesinden yeni harflere çevrilen mezkûr alıntının (Ek 1) içeriği tanıtılacaktır.

Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu (Kantemiroğlu Edvârı)

"Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlığı Resim 1'de görülmektedir. Bu başlıkta Kantemiroğlu Edvârı'nın beyan edildiği açıkça görülmektedir.

Resim 1. T 1856'da Kantemiroğlu Edvârı'na ilişkin Başlık

Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu başlıklı bölümde Osmanlı/Türk musikisi makam tarifleri verilmektedir. Makamların büyük bir kısmı daha önceki edvâr kitaplarında yoktur⁷. Tarifi verilen makamlar şunlardır: bestehisar, sultanineva, rahatfeza, kâbilî [کابلی], maveraünnehr, siphire, zâbil [زابل], zirefkend, hicazkâr, bahrinazik, vechihüseyni, ısfahanek, dilkeş, sebzi, horasan, revay [روای], nigarinîk, gül-izâr, sebzenderisebz, muhalifek, zirkeşide, araban-nigâr, nişavurek, Türkihicaz, zenzeme, terkib-i saba, rekba [رکبا], acemzirkeşide, nevruzrumi, hisârek, sazkâr.

Hemen fark edileceği üzere birkaç makam isimlerinin yazılışlarında farklılık vardır. Bu makamlar sipihr, zâvil, rûyi, rekb ve nişavurek'tir. Nişavurek dışındaki diğer makam yazılışlarında yazım hatası olduğu söylenebilir. Zira edvar kitaplarında siphire, zâbil, revay ve rekba şeklinde yazılmış makam isimleri yoktur ve tanım olarak incelendiğinde fark olmadığı görülmüştür. Nişavurek makam tarifinin "...nişâbur gibi hareket idüb..." cümlesi ile başlaması

⁶ Kevserî Mecmuası'nda neredeyse hiçbir sayfada eksiklik olmamasına karşın eser adının ve hatta müellif isminin olabileceği bu ilk sayfa eksiktir. Eksik sayfa mecmuayı uzun süredir elinde bulunduran Rauf Yekta Bey tarafından tamamlanmıştır.

⁷ Bu makamlardan bir kısmının Ankara Milli Kütüphanesi'nde bulunan 131 numaralı "Musiki Risaleleri"nde görülse de risaleye bu makamların sonradan derkenara yazıldığı tespit edilmiştir.

makam isminde yanlış olmadığına, makamın farklı olduğuna işaret etmektedir⁸. Makam isimlerinin yazılışlarındaki hata, müellif nüshasını gösterdiği ve müellif nüshasının tespit edilmesinde önemli bir veri olduğu düşünülmektedir.

Edvâr-ı İlm-i Musiki'de sazkar makamının tarifinden hemen sonra mahuraşiran makamı ile devam eden makam tarifleri verilmesine karşın Kevserî Mecmuası'nda "Dibace-i İlmi Musiki Bâb-ı Sâni" bölümüne geçilmektedir. Hâlbuki Kevserî Mecmuası'nda mahuraşiran makamı ile başlayan bölüm için silik harfler ile "Edvâr-ı Hızır" yazılıdır. Bu bölümde rahatfeza, zâvilî (iki benzer tanım olmasına karşın isim farklılığı vardır) makamlarının tarifi tekrar verilmiştir. İlk tanım Hızır Ağa'nın edvârının aynısı iken ikinci tanım, "Edvâr-ı Hızır" yazılı olan bölümde olmasına karşın farklıdır. Hâlbuki Hızır Ağa Edvârı olduğu düşünülen bölümdeki diğer makam tarifleri neredeyse aynıdır. Bu nedenlerden dolayı Kevserî Mecmuası'ndaki bölümden hareketle "Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlığı altındaki bölümün, "bestehisar" makamından "sazkar" makamına kadar olan kısım olduğu anlaşılmaktadır. Zira alıntının asıl kaynağı T 1856 değil Kevserî Mecmuası'dır.

"Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlıklı bölümün sadeleştirilmiş metnine ihtiyaç duyulmadan yeni harflere çevrilmiş hâli aşağıda verilmiştir:

"Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu

Bestehisar oldur ki rastdan hareket idüb nihavend içinde uzzal ve neva düşüb andan hüseyni perdesinden mahur nemi gerdaniyeden avdet yine bu yoldan nihavend içinde rast karar ider.

Sultanineva neva ağazeleriyle gezinüb yine neva perdesinden karar ider. Bazıları yirmi dört dürlü neva olur dirler aslı yokdur.

Rahatfeza terki b budur ki hüseyni ve acem ve gerdaniye gösterüb badehu acem nemi ile inüb badehu çargâhdan rasta inüb ve birden irak karar ider.

Kâbili oldur ki hüseyni ağazesini icra idüb andan uzzal ağazesinden gezinüb andan acem inüb kürdi ağazesiyile dügâh karar ider.

Maveraünnehr oldur ki dügâh gösterüb uzzal ağaze idüb neva ve hüseyniyi seyir ederek uzzal kalub yine dügâh gösterüb nihavend içinde sabayı ohşayarak rasta dek inüb dügâh karar ider. Buna tabi hicaz didikleri terki bdir. İbtida ağazesi isfahan dahi buna tabi ~~hicaz didikleri terki bdir~~ ve şehnaz makamı tizde şed yüzünden ve zirgüle nermde yine şed yüzünden uzzal makamına (~~tabidir~~) karibdir. Ve yine buna tabi nevrüz ibtida hareketiyle hicaz ve nevrüz-ı rumi,

⁸ Burada kastedilmek istenen, her ne kadar nişâburek makamı aynı olsa da nişâbur makamının da "nişavur" olarak yazılması gerektiğidir. Yazım yanlışlığı yoktur, makamın yazılışı edvarda nişavurek'tir.

hüzzam, zemzeme kararı sebebiyle nihavend-i kebir ibtida ağazesi sebebiyle bahrinazik ibtida hareketi sebebiyle hicaz-ı muhalif ibtida ağaze sebebiyle.

Siphire oldur ki muhayyer ağaze idüb (T 1856, v. 42b) şehnaz ve acem ile hüseyniye gelüb neva ve çargâh ve segâh'dan dügâh karar ider.

Zabîl [zavili: Hızır Ağa Edvârı'ndan)]oldur ki rast makabili olan gerdaniyyeden kopub gerdaniyye ile evç beynindeki nimi hüseyni ve nevayı beyan idüb nevanan dahi nikriz üslubu üzre rastda karar ider. Nevadan rasta döner iken fi'l-cümle hicaz yerine çargâh da olur.

Sultan Veled'in edvârında bir kavlı dahi vardır ki zirefkend muhayyerdan hareket idüb andan gerdaniyye evç ve hüseyni ve nevaya gelüb yine hüseynidan acemi ohşayarak gerdaniye ve acem ile hüseyni ve neva ve uzal lakin uzalı bir hoşça beyan idüb ve andan nevaya çıkub beyati yüzünden dügâha inüb karar ider.

Hicazkâr oldur ki segâh hareket idüb çargâh ve hisar ile hüseyniye çıkub ve evç ve gerdaniyyeye çıkub andan sünbüle nimi tiz segâha ve ol yoldan gerdaniyye ve evç, hüseyni ve hisar nimi ve çargâh ve segâh karar eyler.

Bahrinazik muhayyer hareket idüb şehnaz perdesini gösterir andan evce gelüb tamam perdelerle iner, dügâh karar ider. **Bir kavlı dahi** hicaz, segâh ile dügâh karar ider.

Vechihüseyni hüseynidan pençgâh kaidesiyle dügâh karar ider.

İsfahanek ısfahan tamamdan sonra hicazdan dügâh karar ider.

Dilkeş kaide-i hüseyniyle tamam buselik icrasıyla ırak karar ider.

Sebzi oldur ki muhayyer icra hisar ve küçek dügâh karar ider.

Horasan uşşak badehu vechihüseyni dügâh badehu uzal ve zirgüle ile dügâh karar ider.

Revay (Rûyi) segâh ağaze idüb dügâh karar ider.

Nigarinek çargâhdan sonra rehavi yüzünden rast karar ider.

Gülizar huzi (T 1856, 43a) gibi hareket dügâhda karar ider.

Sebzender-i sebz çargâh, büzürg, hicaz, pençgâh, rehavi, nühüft, uzal dügâh karar ider.

Bir kavlı dahi budur ki dügâhdan hareket idüb zirgüle perdesiyle çargâhdan çıkar andan yine ol yoldan avdet idüb dügâh karar.

Muhalifek evç perdesinden hareket idüb hisar yüzünden iner dügâh karar ider.

Zirkeşide hüseyni hareket ve rehavi karar lakin rast perdesinden dahi aşağı inmek murad edildikde dügâh ve rast arasında olan nim perdeler ile hareket ider.

Araban-nigâr acem perdesinden ağaze idüb rehavi yüzünden karar ider.

Nişavurek nişabur gibi hareket andan puselik içinden gelüb dügâh karar ider.

Türk-i hicaz hicaz gibi hareket ve segâh yüzünden rast karar ider.

Zemzeme nevrüz ağaze ider rehavi karar ider.

Terkib-i saba oldur ki nevrüz ağaze ide segâhda karar ider.

Rekba (rekb?) küçek yüzünden çargâh düğâh karar ider.

Acem-zirkeşide çargâh acem ide rehavi yüzünden hicaz karar ider.

Nevrüz-rumi pençgâh ağaze ide düğâh karar ider.

Hisârek gerdaniye, hüseyni, segâh, ısfahan, segâh karar ider.

Sazkâr rast kopub düğâh ve segâh gösterüb badehu segâh ile nim puselik gösterüb ve mezkûr nimden neva ve hüseyni gösterüb dönüb neva ve nim mezkûrdan segâh ve düğâh ve rast ve aşiran gösterüb yegâhdan gerü avdet idüb segâh, düğâh inüb rast karar ider (vesselam)"(T 1856, 43b).⁹

SONUÇ

Kevserî Mecmuası'nın istinsahı olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1806 tarihli, "T 1856" numaralı *Edvâr-ı İlm-i Musiki* adlı eserde "Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu" başlıklı bir bölümün olduğu görülmüştür. Hâlbuki Dimitrie Cantemir'e ait olduğu kabul edilen *Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat* adlı eserde ve yakın tarihli yazma eserlerde böyle bir bilgi yoktur. Dahası *Kitabu İlmil Musiki ala vechi'l Hurufat* adlı eserin değil, mezkûr alıntının Dimitrie Cantemir'in "...küçük bir kitap kaleme alıp hâlihazırdaki İmparator Ahmet'e ithaf ettim..." dediği kitap olabileceğine işaret eder ölçülerdedir.

Der Beyân-ı Edvâr-ı Kantemiroğlu başlıklı alıntıda bestehisar, sultanineva, rahatfeza, kâbili, maveraünnehr, siphire, zâbil, zirefkend, hicazkâr, bahrinazik, vechihüseyni, ısfahanek, dilkeş, sebzi, horasan, revay, nigarinîk, gül-izâr, sebzenderisebz, muhalifek, zirkeşide, araban-nigâr, nişavurek, Türkihiczaz, zemzeme, terkib-i saba, rekba, acemzirkeşide, nevrüzrumi, hisârek, sazkar. makamlarının tarifleri verilmiştir. Bu makamlardan kâbili, sultanineva, dilkeş, sebzi, araban-nigâr gibi makam isim ve açıklamaları ile ilk kez karşılaşmıştır. Bazı makam isimlerinin yazılışlarında hata olduğu, hatanın müellif nüshasına, müellifinin ise yabancı olduğu ve hataların asıl nüshasının tespit edilmesinde önemli bir veri olduğu düşünülmektedir. Sultan Veled'e ait bir edvar olduğunu da bildiren ilk ve tek kaynak olması açısından alıntının, Osmanlı/Türk musiki tarihi açısından ne kadar önemli olduğu görülmüştür.

⁹ Kevserî Mecmuası'nda buradan itibaren yeni başlığa "Dibace-i İlmî Musiki Bab-ı Sani" başlığına geçilmiştir. T 1856'da ise Hızır Ağa Edvâr-ı'ndan makam tarifleri bölümüne (mahuraşiran...) geçilmektedir.

KAYNAKLAR

BEHAR, C. (2017). *Kan Dolaşımı, Ameliyat ve Musiki Makamları: Kantemiroğlu (1673-1723) ve Edvâr'ının Sıra Dışı Müzikal Serüveni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

FONTON, C. (1987). *18. Yüzyılda Türk Müziği*. Çev. Cem Behar. İstanbul: Pan Yayıncılık.

KEVSERİ Mecmuası, Kitab-ı Musikar, Mf 1994 A 4941.

T 1856. *Edvar-ı İlm-i Musiki*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, no. T 1856.

YALÇIN, Gökhan (2019). Nâyi Mustafa Kevserî'nin Mecmûasında Zikrettiği Edvârlar... http://www.musikidergisi.com/yazar-383-n%C3%A2yi_mustafa_kevser%C3%AEinin_mecm%C3%BBasinda_zikrettiği_edv%C3%A2r...html (Yazı Tarihi: 1 Haziran 2019 Cumartesi).

Ek 1. *Edvâr-ı İlm-i Musiki*'de (T 1856) Kantemiroğlu Edvârı

در بیان ادوار قنبر اوغلی

بسته حصا اولدر که راسته حوکت ایدوب نهادند ایچینغ غول
و نوآیه هوشوب اندن حسینی برده سندن ماهور نیمی کردانیه ده
عودت ینه بویولدن نهادند ایچینغ راست قرار ایدر **سلطان نوآ**
آغازه لر یله کزینوب ینه نوآ برده سندن قرار ایدر بعضی لر یکه
در لو نوآ اولور دیر لر اصلی بو قدر **راحت فرزا** ترکیب بودر که حسینی
و عجم و کردانیه کو ستروب بعین عجم نیمی ایله اینوب بعین چارکا بدن
راسته اینوب و بردن عاق قرار ایدر **کابلی** اولدر که حسینی آغازه سنی
اجا ایدوب اندن غال افغان سندن کزینوب اندن عجم ایدوب
کوردی آغازه سیده دوکا قرار ایدر **ماوراءالنهر** اولدر که دوکاه
کو ستروب غال افغان ایدوب نوآ و حسینی سیده ایدر ک غال قانوب
ینه دوکا کو ستروب نهادند ایچینغ **هسار** اوخشیه ق راسته دک اینوب
قرار ایدر بوکه تابع حجاز دید کلری ترکیبدر ابتدا افغان سی صفها فی بوکه
تابع حجاز دید کلر ترکیبدر و شهنار مقامی نیزم شد یوزند وزیر کوله نیزم
ینه شد یوزند غال مقاننه فریبدر و ینه بوکه تابع نوروز ابتدا ایدر کیتله حجاز
و نوروز رومی نیزم زفرمه قرار سیبیده نهادند کبیر ابتدا افغان سیبیده
نمازک حوکت سیبیده حجاز مخالف افغان سیبیده **سهر** اولدر که مجیر آغازه ایدر
شهنار

شهنشاز و عجم ایله حسینی به کلوب نواد و چارگاه و سکا هن دوگاه
 قرار ایدر **زاد بیل** اولدک راست مقابلی اولان کرد آئیدن قویوب
 کرد آینه ایله اوج بدینن که بنی حسینی و نو آینه بیایدوب نو آینه فخری نکرین
 اسلوب اوزن راسته قرار ایدر نو آینه رسته نو آینه فی الجمله حجاز
 یرینه چارگاه اولور **سلطان اولدک** او آرنج بر قول **هی وار**
زیر افکن مجردن حرکت ایدوب آندن کرد آینه اوج حسینی و نو آینه
 کلوب بنی حسینی نر عجمی و خشیه رق کرد آینه و عجم ایله حسینی نواد و غزال
 لکن عالی بر خوشجه بیایدوب و اندر نو آینه جعوب بیاتی یوزندز دگاه
 ایوب قرار ایدر **حجاز کار** اولدک سکا حرکت ایدوب چارگاه و حصار ایله
 حسینیه جعوب اوج و کرد آینه به جعوب اندر سنبله نبی ایله تیز سکا و اول
 بولدن کرد آینه اوج حسینی و حصار نبی چارگاه و سکا قرار ایدر **بجز نازک**
 اولدک مجردن حرکت ایدوب شهنشاز بر سنی کوستر اندر اوجه کلوب
 تمام برح لوله اینر دگا قرار ایدر **بر قول** هی حجاز سکا ایله دگا قرار ایدر
حسینی پنجک قاعن سیده دگا قرار ایدر **اصفهانک** اولدک اصفهان نما
 صکره حجاز دنگا قرار ایدر **دکش** قاعن حسینیه تمام بوسلک اجوا
 سیده ااق قرار ایدر **سبزی** اولدک مجر اجوا حصار و کوچک دگا
 قرار ایدر **و حش** اولدک عشاق بعد و حسینی و دگاه بعد غزال
 وزیر کوله ایله دگا قرار ایدر **رو آینه** سکا افان ایدوب دگا قرار ایدر
نیک چارگاه هن صکره ره اوزن بر راست قرار ایدر **کلغزار** خوزی

کبی حرکت ایدوب دکاه قرار ایدر **سینه اندر سینه** اولدر که چارگاه
 بزرگ حجاز پنجگاره باوی منفعت ۶ ان دکا قرار ایدر بر قول هجی بود که
 دوگاهدن حرکت ایدوب زیر کوله بر سینه چارگاهه دک حقیقت
 اندنینه اول بولدن هونوب دوکا قرار ایدر **مخالفک** اوج برده
 سندن حرکت ایدوب حصار یوزندن اینر دکاه قرار ایدر **زیر**
کشیده حسینی ورهاو قرار لکن راست بر سندن فی اشافیه
 اینمک مراد ایدکن دکا و راست آرا سندن اولان نیم بر لوله حرکت ایدر
۶ بانکار عجم برده سندن اغازه ایدوب رهاوی یوزندن قرار ایدر **نشاو**
 نشا بور کبی حرکت اندر بوسلک ایچینر کلوب کا قرار ایدر **ترک حجاز**
 حجاز کبی حرکت و سکا یوزندن راست قرار ایدر **زمنه** نوزوز اغاره ایدر
 رهاوی قرار ایدر **ترکیب صبا** اولدک نوزوز اغانه اینر سکا هجی قرار
رجا کویک یوزنده چارگاه دکا قرار ایدر **عجم زیر کشیده** چارگاه عجم اینر رهاو
 یوزندن حجاز قرار ایدر **نوزوز رومی** پنجگاره اغازه اینر دکاه قرار ایدر
حصارک کرد اینر حسینی سکا اصفهیا سکا قرار ایدر **سازگار** راست قویوز
 دوکا و سکا کوشروب بعن سکا ایلنیم بوسلک کوشروب مذکور نیمه
 نوا و حسینی کوشروب هونوب نوا و نیم مذکور در سکا و دوکا و راست
 و عیشیر آن کوشروب یکا هیز کرو عودت ایدوب سکا دوکا ایدوب راست
 قرار ایدر

